

ESNEK ÇALIŞMA MODELİNDE SOSYAL HIZLANMA BEKLENTİSİ: NİTEL AMPİRİK BİR TESTİN SUNUMU

Serdar NERSE*

ÖZ

Sosyal hızlanma, sosyal bilimlerde, özellikle klasik sosyoloji teorilerinde ilerleme, gelişim ve değişim kuramlarında sıklıkla değinilen bir kavramdır. Ancak, sosyal hızlanma kavramı ve çalışma hayatı ilişkisi doğrudan bir yaklaşımla çalışılmamıştır. Modern toplumsal değişim tartışmalarında yer edinmeye başlayan sosyal hızlanmaya dair ampirik çalışmalar nadirdir. İş, örgütsel psikoloji ve çalışma sosyolojisi yaklaşımıyla ele alınan bu çalışmada, Covid-19 pandemisi sürecinde esnek çalışma modelinde meydana gelen hızlanma boyutları nitel ampirik verilerle test edilmiştir. Gömülü kuramla desenlenen araştırmanın, 14 banka (bireysel müşteri temsilcisi) ve 18 üniversite (öğretim elemanı) çalışanıyla toplam 32 derinlemesine görüşme ve 1 odak grup görüşmesinin verilerinin frekans değerlerine göre analizi gerçekleştirilmiştir. Veriler Maxqda nitel analiz programıyla bir araya getirilerek kodlanmış ve kategorileştirilmiştir. Gömülü teori esasıyla; veri setlerinden üçlü kodlama süreciyle elde edilen kategoriler belli bir düzene göre verilmiştir. Sosyal hızlanma ve çalışma yaşamındaki hız talepleri kabul edilmiş teorik yaklaşımlarla karşılaştırılmıştır. Çalışma şartlarının hızlanma boyutlarında toplumsal fenomen ile olayların gerçekleştiği dönem ve şartlara göre farklılaşp farklılaşmadığı ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal hızlanma, esnek çalışma, Covid-19, dijital

SOCIAL ACCELERATION EXPECTATION IN FLEXIBLE WORKING MODEL: PRESENTATION OF A QUALITATIVE EMPIRICAL TEST**ABSTRACT**

Social acceleration is a concept frequently referred to in social sciences, especially in classical sociology theories of progress, development and change. However, the concept of social acceleration and working life has not been studied with a direct approach. Empirical studies on social acceleration, which have begun to take part in modern social change discussions, are rare. In this study, which is handled with the sociology of work and organizational psychology and work, the acceleration dimensions occurring in the flexible working model during the Covid-19 pandemic process were tested with qualitative empirical data. Analysis of the research, which is handled according to the grounded theory; a total of 32 in-depth interviews and 1 focus group interview with 14 bankers (private customer representatives) and 18 university (academicians) employees were conducted according to the frequency values of the data. The data are coded and categorized by combining them with the Maxqda qualitative analysis program. On the basis of grounded theory; the categories obtained from the data sets by the triple coding process are given according to a certain order. Social acceleration and speed demands in working life have been compared with a general theoretical approach. It was revealed whether the working conditions differed in the acceleration dimensions according to the social phenomenon and the period and conditions in which the events took place.

Keywords: Social acceleration, flexible working, Covid-19, digital

GİRİŞ

Modern toplumlar, sosyal süreçleri etkileyen hızlanma biçimleriyle karakterize olmuşlardır. Sosyal hızlanma, toplumsal hayatı (kültürel değişimler, politika, piyasa ekonomileri ve pazar ilişkileri, teknolojik ilerleme vb) makro düzeyde ve bireysel yaşamları da mikro düzeyde etkilemektedir. Mikro açıdan işyerinde çalışan her bireyin hızlanması aynı zamanda iş yeri için verimlilik, yenilik ve

* Dr. Öğr. Üyesi, Batman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Batman, serdarnerse@yahoo.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2048-9478>

ilerlemeyi arttırmakta, diğer taraftan bireysel olarak sosyal zorluklar da ortaya çıkarmaktadır. Sosyal hayatın mikro hızlanma biçimleri ile makro biçimleri arasında eş zamanlı bir etki bulunmaktadır. Farklı biçim ve düzeylerde ortaya çıkan sosyal hızlanma; sosyoekonomik, politik ve kültürel süreçlerle küreselleşme, liberalizasyon, teknolojik ilerleme, enformasyon, kitle iletişim kanallarının değişiminden etkilenen bir olgudur. Sosyal hızlanma, son dönemde özellikle dijitalleşmeden de etkilenen bir işleme sürecine sahip olmuştur.

Toplumsal alanın her yerindeki mekanizmalarla meydana gelen sosyal hızlanma, genel olarak birim zamandaki hacim artışı (Rosa, 2013), değişimi, ilerlemesi, farklılaşması, ayrımlanması şeklinde tanımlanabilir. Modern toplumun zamansal analizi olarak hızlanmaya farklı biçimlerde birçok teoride değinilmektedir. Hızlanma, moderniteyle karakterize bir şekilde sıkça telaffuz edilen bir özelliğe sahip olsa da eleştirel teorik ve ampirik bir analizi eksiktir. Geleneksel toplumlardan modern toplumlara geçişte, hızlanma değişen sosyal, ekonomik, politik ve kültürel olay ve etkileşimleriyle sürekli yenilerek dolaylı bir tartışma alanında yer almıştır. Hızın toplumsallığı ve değişimi, Batı düşüncesinde önemli bir yere sahip olan Plato ve Polybius’la başlamıştır (McClelland, 2005). 19. yüzyılda Sanayi Devrimi’ne eşlik eden dönüşümlerle dolaylı ve artan bir şekilde dönemin düşünürlerinin ilgisini büyük ölçüde çekmiştir. Son yıllarda, sosyal bilimlerde yaşamın hızlanması, hızla büyüyen toplumun sosyal dönüşümü önemli bir çalışma alanı olmaya başlamıştır. Dijitalleşmenin de etkisiyle çok sayıda çalışma, sosyal hızlanma ve hıza bağlı dönüşümün görünürlüğünü açıklama çabasına girmiştir. Sosyolojide sosyal hızlanmayla ilgili literatürün ampirik temellerinin sağlamlığı ve alakasının dolaylı mı yoksa doğrudan mı olduğu, aşırı ve abartı varsayımları bir süredir tartışılmaktadır. Çalışmaların önemli bir bölümü hızın toplumsallığının kiminle ve ne zaman başladığıyla ilgilidir. Hızın toplumsallığı, insanların daha iyiyi ve uygun düzeni kurma, koruma, kaosa sürüklenmeden arzu edilen değişimi, ilerlemeyi sağlama gerekliliğiyle ilgili tartışmalar şeklinde sosyolojide yer bulmuştur (Hsu & Elliott, 2014). Hızın toplumsallığının sosyolojik bir imge olarak yükselişi Friedrich Engels’le birlikte Karl Marx (2018; 2014) ve Alexis de Tocqueville (2016)’in miraslarına dayandırılabilir. Marx’ın yanı sıra, genişleyen modern kapitalist ekonominin ulusötesi uzak bağı, asırlık zanaat ve dokumacıların çöküşünü çoğunlukla öngöremeyen (Ferragina, 2010; Drucker, 1993; Saad-Filho, 2002) Emile Durkheim, Max Weber, ve Georg Simmel de farklılaşma/farklılaştırma, rasyonalizasyon, bireyselleşme ve doğanın araçsal bir biçimde evcilleştirilmesine dayanan analizlerinde hız kavramını kullanmışlardır (Rosa, 2013; Nisbet & Bottomore, 2014; Aron, 2007). Ancak Henry Adams (2013)’ın “evrensel hızlanma yasası” şeklinde kavramsallaştırdığı, modern dünyanın koşuşturmasında üniformalı bilim insanları için bir araya getirdiği spekülatif ve metodik olmayan postülasyonuna kadar, hızlanmaya dair teoriler dolaylı katkılardan oluşmaktadır. Aynı şekilde, sistematik modernite veya modernleşme teorileri içinde, Paul Virilio (1986)’nın tarihe yönelik “dromolojik yaklaşımı” dikkate değer bir istisna olarak hızlanmayı konu alan başka bir çalışmadır. Ancak Adams’ın ispattan uzak düşünceleri gibi, Virilio’nun da düşünceleri ne yazık ki teorik altyapıdan yoksundur. Bu nedenle de 1980’lerin sonlarında bile hız ve zaman üzerine tutarlı tartışmaların eksik olduğu görülebilir. Dolayısıyla, zaman ve zamanın hiç olmadığı kadar hızlı hareket ettiği iddiası eski olsa bile, hızlanmanın toplumsallığı Adams’ın ispatsız postülasyonu ve Virilio’nun kuramlaşmamış dromolojisine kadar doğrudan tartışmalar içinde yer almamış, değişimle ilişkili anılmıştır.

Hızlanma süreçlerinin ampirik ve söylemsel omniprezensi karşısında bu şaşırtıcı yokluk, tartışmalı olarak toplumun zamansal boyutunun ve süreçsel doğasının ihmalinin bir yansımasıdır (Scheuerman, 2004, pp.125-129). Rezonans teorisiyle bilinen Hartmut Rosa (2013), hızlanmanın toplumsallığının Marx’tan Theodor Adorno’ya, Max Horkheimer’den Jürgen Habermas’a ve Axel Honneth’e kadar eleştirel teori geleneğinde oluşmaya çalıştığını belirtir. Erken dönem çalışmalarında mikro veya makro yapıdaki değişim çerçevesinde ele alınan hızlanma yalnızca eleştirel kuramla ilişkilendirildiğinde de eksik kalmaktadır. Klasik sosyal teoride modernite ve hız özdeş bir şekilde ele alınırken, 1900’erin başlarında Simmel (1990), modern metropolün hızının, “paranın dolaşımı” ile mümkün kılınan değişim ilişkilerinin hızlanmasının yeni bir zamansallığa yol açtığını ileri sürmüştür. Dolayısıyla, modern teoriler bağlamında ele alındığında, Simmel hız toplumunun ilk teorisyeni olarak ele alınabilir (Rosa, 2013). Hızlanmanın teorisi farklı olgular etrafında ele alınırken, sosyal, politik, ekonomik, kültürel ve teknolojik yapılarıdaki ayrımlarına göre bağlamı ve hız biçimleriyle tartışılmıştır. Erken dönemde Max Weber ve Karl Marx’ın değişimin hızına ilişkin tartışmaları bu çerçevededir.

Tartışmaların büyük bölümünün bu düşünürlerin kuramları etrafında şekillenmesi uzunca bir dönem toplumsallığın zamanla ilişkisini de duraklatmış ve hızın toplumsallığı da çoğunlukla *zaman* ve *hareket* kavramlarıyla ele alınmıştır. Çoğunlukla kentsel formlardaki değişimler üzerinden genel ve teknolojinin estetik ile kültürel üreme gibi özel (Benjamin, 2003) hızlanma biçimleri, nüanslı zaman anlayışı ve kapsamlı bir yaklaşımla ele alınmıştır. Elbette hızlanmayı zaman ve hareketle sınırlamak mümkün değildir. Hemen hemen her şeyin hızlanmasının gözlenmesinin mümkün olmadığını belirten James Gleick (2000), hızlanmanın zaman ve hareket gibi çerçevelerle de sınırlandırılmayacağını belirtir. Hastaneye kaldırılan hastaların durumu buna örnek olabilir; ağır durumda olan hastaya öncelikli ve hızlı bir müdahale gerekirken, daha hafif durumdaki hasta ise yavaş bir süreçte muayene edilecektir. Benzer şekilde, trafik sıkışıklığındaki arabalardan işi olmayanlar yavaşlarken, acil işi olanlar ise hızla gitmek üzere inatla hareket eder. Dolayısıyla, hızlanma kavramı içinde bulunulan şart ve süreçle birlikte değerlendirilmelidir. Sporcuların günden güne daha hızlı koştuğu ve daha hızlı yüzdüğü, bilgisayarların daha yüksek hızlarda işlem gerçekleştirdikleri, ulaşım ve iletişimin bir yüzyıl önceki sürenin çok az bir kısmına ihtiyaç duyduğu ve hatta insanların seri ama daha az uyuduğu algısı yerleşmeye başlamıştır (Rosa, 2003). Değişim ve hızlanma biçimleri, farklı analitik ve ampirik zaman ile hareket kategorilerine sahip olsalar da tesadüfi olmadıkları farklı hızlanma alanları arkasında yatan mekanizmalarla ispatlanabilir. Zamansal ve hareketsel bakış açıları ile boyutlarındaki yetersizlik hızlanmanın toplumsallığıyla ilgili kuramı da eksik bırakacaktır. Rosa (2013)'ın Durkheim'in farklılaşmasının temeline yerleştirdiği sosyal yapı, Weber'in rasyonelleşmesine yerleştirdiği kültür, Simmel'in bireyselleşmesine yerleştirdiği kişilik türü ve Marx'ın evcilleştirmesine yerleştirdiği doğaya bakış üzerinden ele alınan modernizasyon sürecinde ekonomi-politik ve teknolojik izlencelerin tartışma dışında bırakılması kuramın temellendirilmesinde eksikliğe sebep olur. Toplumsal olgu, olay ve ilişkilerin hızı sosyal, ekonomik, politik, kültürel ve teknolojik duruma göre yapılaşma ve ayrımlar düzeyinde daha çok hızlanmakta ya da yavaşlamaktadır.

Toplumun gelişimine ilişkin bazı güncel teorik tanımlar, zamanla modern toplumların yapılarında daha hızlı değişimler olduğunu varsaymaktadır. Toplumların statikliğinin dinamik bir sürece evrilmesi gözlenebilir durumdaysa farklı modernite biçimlerinden bahsedilmeye başlanır. Sosyal hızlanma gerektiğinden daha yavaşsa modernitenin gelişiminin kırılması söz konusu olabilir. Sosyal hızlanma ve yavaşlama fenomenleri dikkate alınmadığında *tarihin sonu* (Fukuyama, 2011), *ideolojilerin sonu* (Bell, 2013), atalet, geleceksizlik gibi sonlardan bahsedilmeye başlanacaktır. Buna karşın, kavramsal olarak bu gelişme *ikinci modernite* (Giddens, 1994), *dönüştürülen modernite* (Beck, 2014) veya *geç modernite* bağlarıyla tartışmaya yakalanır. Dolayısıyla, gelişmelerin yeni yönü sadece toplumsal değişim değil, aynı zamanda bu değişimlerin hızıdır. Küresel ekonomik sistemde, dot-com krizi, konut krizi, küresel finansal kriz, Euro krizi başlıklarında ifade edilen küresel ekonomik sistem krizlerinin sürekli kısılması, toplumsal ve ekonomik yapı ve süreçlerin hızlandırılmış değişikliklerini gösteren birçok örnekten bir kaçıdır.

Toplumsal alanda hız veya sosyal hızlanmayla ne ifade edilmeye çalışıldığının aktarılması önemlidir. Temel teoriler ışığında değerlendirildiğinde, sosyal hızlanmayı modernitenin yönlendirici teması veya modern zaman yapılarının merkezi özelliği olarak tanımlamak mümkündür (Tomlinson, 2012). Sosyoloji tarihi perspektifinden yaklaşıldığında; toplumun hızlanmasının, değişiminin, ilerlemesinin dinamik yönünü mü, yoksa sadece statik bir toplum ya da düzendeki hızlandırıcı süreçten mi bahsedildiği tartışmasına gömülür. Sosyal olay ve ilişkilerin bir bölümünde yavaşlama, bazılarının da dijital ve hiper hızlanması ardıllık/gerileme ve ilerleme getirebilir. Hızlanmanın bir örneği olarak; aniden ortaya çıkan salgın veya ekonomik krizlerle gerileme, ilaç teknolojisi ve buluşlarla da ilerlemenin sağlanabileceğini söylemek mümkündür. Benzer şekilde, kıtlığın yavaşlatılması yoksulluğun giderilmesine yol açar. Nitekim 1998'de elektronik borsaların yetkilendirilmesiyle ortaya çıkan yüksek frekanslı, saniyelik işlem sayıları ve bilgisayar algoritmaları yardımıyla hızlanmada artış ve hafiflik sayesinde milyarlarca kârlar elde edildi. Ancak 2008 yılında dünya çapında ekonomik krizin anlık değişimi ve şeffaflığına rağmen, belirsiz ve istikrarsız bir hızlanmayla çağdaş borsalarda ani çöküşler meydana geldi. Covid-19 salgının yayılım hızındaki etkilerde olduğu üzere toplumsal hayat durma noktasına gelebilir. Dolayısıyla, sosyal hızlanma için sürekli bir ilerleme ya da sürekli bir gerileme sürecinden bahsedilemez. Hızlanmanın sistematik ve bütüncül bir kalıpla hareket ettiğini belirtmek de yanlış olur. Ancak, sabit ve yavaşlayan bir dizi fenomenle ya da dijital medya, internet ve

bilgi iletişim teknolojileriyle artan hızlanma kategorilerine benzer kategorik ayrımlarla ele alınabilir. Modern ve çağdaş geç modern toplumlardaki teknolojik hızdaki ilerleme; dijital araç ve internet beceri ile kullanım, iletim kategorisinin kabaca ayrımının yanı sıra, ilişkisel görünüm, alan/fenomen, süreç ve kombinasyonlarıyla kategorileştirilebilir. Nihayetinde bu durum sosyal değişim, teknolojik ve yaşam temposunun oluşturduğu hızlanmanın (Rosa, 2013) yanı sıra, farklı boyutlarıyla ekonomik, politik, kültürel ve psikolojik faktörlerin de hızlanmada etkili olması beklenebilir.

Yavaşlayan veya hızlanan alan ve alandaki sürecin işleme biçimlerinden biri de iş ve işin bağlı olduğu çalışma rejimidir. Çalışma rejimlerinin hızlanma durumu sosyoekonomik yapıyı pozitif ve negatif olmak üzere farklı açılardan etkilemektedir. İş ve çalışma hayatındaki hızlanmaya ilişkin ampirik veriler sosyoekonomik alt yapı ile altyapıya bağlı teknik, yönetim, hizmet, düzenleme ve planlama politik, kaynak ihtiyaçlarının giderilmesi, maliyetlerin karşılanması süreçlerini de etkilemektedir. Geç modern kapitalist toplumların ana özelliği olarak tanımlanan hızlanma (Rosa, 2010), zaman kullanımındaki değişiklikleri, hızlandırılmış üretim süreçlerini (Kunisch et al., 2017), zaman baskısı duygusunu ve günlük yaşamda daha fazla yavaşlama biçimleriyle ilgili çeşitli fenomenleri içerir. Hızlanma teknolojik, sosyal değişim ve diğer günlük yaşam süreçleriyle (Rosa, 2013) belirginleşmiştir. Hızlanmanın teknolojik bağlantısı, iş trafiği ve yoğunluk farklı şekillerde yaşam sürecinin ayrılmaz bir parçası çalışmaya da yansımıştır. Çalışma hayatında iş talep ve dönüşümleri, üretimin miktar bakımından artırılması, son teslim tarihleri gibi nedenlerle ortaya çıkan durumlar, zaman kullanımı açısından yüksek hızda çalışma, fazla mesai baskılarıyla emek ve çabada da hızlanmayı yoğunlaştırmaktadır. Artan iş yoğunluğu ve teslim süreleriyle birlikte, teknolojik, örgütsel ve çalışma alanı değişiklikleri işin yoğunlaşarak hızlandırılmasına yol açmaktadır.

ÇALIŞMANIN AMACI ve YÖNTEMİ

Çalışmada, hızlanmanın kuramsal ve kavramsal tartışması ampirik verilerle desteklenmiştir. Nitel olarak tasarlanan araştırmanın esas amacı, Covid-19 salgını sürecinde esnek çalışma modeline geçen iş alanlarının dijital sosyal hızlanma değişiminin karşılaştırılmasıdır. Bununla birlikte, teorik çerçevede tartışılan sosyal hızlanmanın da ampirik verilerle test edilmesi amaçlanmaktadır. İş ve çalışma hayatındaki hızlanma için modern sosyal yaşam ve ekonomik sistem içindeki iki iş alanındaki hızlanma biçimleri örnek alınmıştır. Genel olarak; i) ekonomik baskı, gerekli prosedürlerin sunumu, ii) araştırma ve ders verme biçimlerindeki farklılaşmayla dijitalleşme ve hızlanmaya dair dönüşümlerin tetiklediği sayısız değişikliği tespit etmek için banka çalışanları ile eğitim alanındaki çalışanlar araştırmaya dâhil edilmiştir. Teorik değerlendirmelerin çalışma hayatının gerçek taleplerini kapsadığından emin olmak için hızlanmayla ilgili (örneğin teknoloji ile uğraşmak, zaman baskısında artış, kariyer gelişimindeki değişiklikler) olası talepleri tartışmak ve araştırma için genel önerilere dayanarak (Kitzinger & Barbour, 1999) iki çalışan grubuyla öncelikle odak grup görüşmesi yapılmıştır.

İş ve çalışma koşulları, organizasyon büyüklüklerindeki değişim ile dijital dönüşüm süreçlerindeki değişikliklerin değerlendirilmesi için katılımcılar bir referans noktası olarak iki yıllık çalışma süresi sınırıyla araştırmaya dâhil edildi. Katılımcıların tamamı evden çalışmayı devam ettirebilen ve internete kolay erişebilen kişilerden seçilmiştir. Böylece dijital çalışmayla hızlanma teorisine uygun şekilde bir avantaj da sunulmuştur. Çalışma verileri; Haziran ayında yeni normale geçişle birlikte, Covid-19 salgını sürecinde uzaktan, dijital imkânlarla iş yapma yöntemine geçen iki iş alanından 32 çalışanla yürütülen derinlemesine görüşmelere ve 1 odak grup görüşmesine dayanmaktadır.

Tablo 1. Araştırmaya dâhil edilen katılımcıların temel özellikleri

Katılımcı	Yaşı	Cinsiyeti	Çalışma Alanı	Deneyimi
K ₁	39	K	Banka	12
K ₂	27	E	Üniversite	3
K ₃	41	E	Banka	15
K ₄	53	K	Üniversite	24
K ₅	58	K	Üniversite	29
K ₆	44	E	Banka	14
K ₇	61	E	Üniversite	35
K ₈	35	E	Banka	10
K ₉	51	K	Üniversite	23
K ₁₀	59	K	Üniversite	31
K ₁₁	44	E	Banka	12
K ₁₂	28	K	Üniversite	2
K ₁₃	42	K	Banka	11
K ₁₄	45	K	Üniversite	23
K ₁₅	43	E	Banka	22
K ₁₆	48	K	Banka	22
K ₁₇	40	K	Üniversite	16
K ₁₈	60	E	Üniversite	33
K ₁₉	52	E	Üniversite	26
K ₂₀	37	E	Banka	13
K ₂₁	31	E	Banka	6
K ₂₂	33	K	Üniversite	7
K ₂₃	38	K	Banka	12
K ₂₄	34	E	Üniversite	9
K ₂₅	47	E	Üniversite	20
K ₂₆	56	E	Üniversite	30
K ₂₇	30	K	Banka	5
K ₂₈	36	K	Banka	10
K ₂₉	48	E	Banka	12
K ₃₀	35	E	Üniversite	9
K ₃₁	38	K	Üniversite	13
K ₃₂	55	E	Üniversite	28

Çalışma hayatındaki hızlanmaya yönelik bu araştırmada, çok çeşitli bireysel bakış açıları elde edilmek istense de Covid-19 sürecinde dijital kullanımın arttığı iki sektör tercih edilmiştir. Öncelikle farklı hızlanma boyutlarıyla ilişkiyi tespit etmek için dijital servis ağı, çalışma talepleri ve bildirimlerin farklı yoğunluklardaki hizmet alanlarında çalışan *banka bireysel müşteri temsilcileri* (14 derinlemesine görüşme ve odak grup görüşmesine 4 katılımcı) ile *eğitim sektörü* (üniversite öğretim elemanlarıyla 18 derinlemesine görüşme ve 5 odak grup görüşmesi katılımcısı) çalışanları araştırmaya dahil edilmiştir. İki sektöre de hitap edebilecek soruları içeren yarı yapılandırılmış görüşme protokolü uygulanmıştır. Covid-19 sürecinde uzaktan ve esnek çalışma biçimiyle uzatılmış görev süreleri, değişken programlar, artan görevler (ders verme, ödev sayıları veya artan müşteri sayıları, kredi onayları vs), dijitalleşmeyle hızlanmaya dair değişimler, yeni kurallar ve düzenleme bilgilerini çekebilecek, çalışma hayatına dair derlenmiş (Koopmans et al., 2013; De Cooman et al., 2009) bir protokolle sorular katılımcılara sorulmuştur. Çalışma verileri, nitel araştırma desenlerinden gömülü kurama göre temellendirilmiştir. Gömülü teoride veri seti oluşturma ve üçlü kodlama süreci takip edilerek, temalar açısından geçerli ve sürekli kategorilerle destekleyici kodlar oluşturulmuştur. Genel yaşam temposuna göre; Covid-19 sürecinde dijital dönüşümle toplumsal yaşamın farklı alanlarında (sosyal, ekonomik, teknolojik ve diğer yaşam tempolarındaki artışlar) meydana gelen farklılaşma frekans (f) değerleri üzerinden verilmiştir. Araştırma verileri, Maxqda nitel analiz programıyla derlenmiş ve Microsoft Visio ile şekiller görselleştirilmiştir. Gömülü teoride veri setlerinden kod ve kategorilerden temalara

varma süreci esas olsa da verilerin frekans değerleri teorik karşılaştırma testi için benzer düzenle bir araya getirilmiştir.

Bu çalışma, Rosa'nın analizi çerçevesinde hazırlanmış olup, bulgularıyla benzerlikler ve farklılıklar sergilenmiştir. Araştırmanın amacı doğrultusunda; tarihsel sosyoloji geleneğinden yararlanılarak *teknolojik hızlanma*, *sosyal değişimin hızlanması* ve *yaşam temposunda hızlanma* (Rosa, 2013) şeklinde oluşturulan üç boyutlu hızlanma fenomeninin yapısıyla karakterize ettiği kabul edilmiş teori, piyasa ekonomisine doğrudan ve dolaylı biçimde hizmet sağlayan iki çalışma alanından elde edilen verilerle karşılaştırılmıştır. Bu nedenle, iş ve çalışma hayatındaki hızlanma olgusuna dair çalışanların durum ve talepleriyle ilgili veriler, Rosa (2013)'ın önerdiği hızlanma teorisiyle test edilmiştir. Geleneksel çalışma biçimlerinin dijitalleşmeyle esnekleşmesi (özellikle Covid-19 sürecinde dijital imkânların yoğun bir şekilde kullanılmasıyla) neticesinde iş talepleri, zaman baskısı ve yüksek iş yükündeki artışla meydana gelen farklılaşmalar elde edilen veriler yorumlanmıştır. Dijitalleşmeyi ölçmek amacıyla “hızlanma miktarı” ve “hız artış/ortalama süre” kategorileri tüm boyutlara uygulanmıştır. Rosa (2013)'ın teorisinde kabul edilmiş boyutları destekleyen ya da ret eden ve yeni boyutları ortaya çıkaran kodlar frekanslarla verilmiştir.

Araştırmada karşılaştırma isteğinin savunusu, geçerlilik ve güvenilirlik ölçütleriyle sonuçların test edilmek istenmesindedir. Nicel araştırmalarda olduğu üzere, nitel araştırmaların yaygın testlere dayandırılmaması temel eleştiri noktalarındandır. Nitel araştırmalarda elde edilen verilerin geçerliliği içerik, yapı ile karşılaştırma kriterlerine, güvenilirliği ise homojenlik (iç tutarlılık), istikrar ve diğer boyutlarla denkliliğine bağlı** (Heale & Twycross, 2015, pp. 66-67) olarak ele alınmaktadır. Bu yönüyle, geçerlilik ve güvenilirlik eksikliği de karşılaştırmayla test edilmiştir. Bu yöntemle, amacımıza uygun biçimde çalışanların hızlanmayla ilgili bildirimlerinin teorideki üç boyutlu yapısının (Rosa, 2013) eleştirisi ve çalışanların hızlanmayı başka faktörlerle algılayıp algılamadıkları, ilişkilendirme biçimleri de tartışılmıştır.

BULGULAR

Katılımcılardan elde edilen verilerle kişisel deneyimler ve işte hızlanma algıları tartışıldı. Ankete katılanların % 46,8'i kadın, % 53,2'si erkektir ve yaşları 27-61 arasında değişmektedir. Anlamli bir maddeye çevrilebilecek her tartışma ifadesinin çerçeve yapısı tabloya (Tablo 1 ve Tablo 2) eklendi. Sonuçlarda, hızlanmayla ilgili bazı taleplerin iki çalışma alanında aynı veya farklı olup olmadığına, örneğin teknolojik yeniliklerde artış olup olmadığına bakıldı. Diğer taraftan, katılımcılar özellikle kendi çalışma alanlarıyla ilgili talepleri bildirdiğinden, iki çalışma grubunda yer yer farklılaşmalar ortaya çıktı. Örneğin; bankacılar müşterilerin artan bir şekilde isteklerine anında yanıt beklediğini söylerken, eğitimciler ise ödevlere bakmak için daha fazla zamana ihtiyaç olduğunu belirtmişlerdir. Böylece esnek çalışma biçiminde alanlarıyla ilgili genel taleplere temel cevaplar/maddeler geliştirilerek kaydedildi. Dolayısıyla, derinlemesine görüşmelerde ve odak grup görüşmesinde elde edilen kod ile kategoriler aynı bir araya getirilerek aynı tablolarda ayrı frekanslarla verildi.

Araştırma bulgularında öncelikli yol en uygun maddeleri belirlemek, ikinci yol ise hızlanmanın yalnızca üç boyutlu yapıyla mı yoksa daha fazla bileşenle ortaya çıktığını tespit etmek olmuştur. Dolayısıyla, çalışmadaki öğeler tasarlanırken sadece Rosa'nın teorik çerçevesine güvenmekle kalmadık, aynı zamanda banka ve üniversite çalışma alanlarındaki çalışanlarla odak grubu ile derinlemesine görüşmelerin neticesinde bir sonuca vardık. Odak grup görüşmesi ve derinlemesine görüşmelerden elde edilen tanımlayıcı veriler kodlara dönüştürülerek önceden belirlenen ikişer kategori ve temalaştırılan üç boyut altında toplanmıştır. Karşılaştırma amacıyla, araştırma öncesinde karar verilen bu sürece tablo 1 ve tablo 2'de yer verilmiştir. Teoride geçen üç boyutlu farklılaşmayı

** i) İçerik geçerliliği, bir araştırma aracının yapının tüm yönlerini ne kadar doğru ölçtüğü, ii) yapı geçerliliği bir araştırma aracının (veya aracının) amaçlanan yapıyı ne ölçüde ölçtüğü, iii) kriter geçerliliği, bir araştırma aracının, aynı değişkenleri ölçen diğer araçlarla ne ölçüde ilişkili olduğu, iv) homojenlik (iç tutarlılık), bir ölçüğün tüm maddelerinin bir yapıyı ne ölçüde ölçtüğü, v) istikrar, tekrarlanan testlere sahip bir cihaz kullanarak sonuçların tutarlılığı ve vi) denklik ise, bir enstrümanın birden fazla kullanıcısı veya alternatif formları arasında tutarlılık olup olmadığına dayalıdır.

ortaya çıkarmak ve yöntemsel doğrulayıcılık için farklı kodlar her temanın altındaki *miktar/sonuçta artış* ve *hız artışı/ortalama sürelerde azalma* kategorileriyle bir araya getirilmiştir. Rosa (2013)'ın değinmiş olduğu üç boyutlu hızlanma teorisinin geçerli ve güvenilir olup olmadığını ortaya çıkarmak için böyle bir yöntem benimsenmiştir.

Tablo 2. Yaşam temposunun hızlanmasında miktar ve hız artışı/talepleri

		Derinlemesine Görüşmeler			Odak Grup Görüşmesi (f)
		Bankacılar (f)	Eğitimciler (f)	Toplam (f)	
Yaşam temposunda	Miktar / sonuçta artış				
	Mesai süresi	105	25	130	45
	Aynı anda uğraşılan/çoklu görev	48	17	65	14
	Aynı iş gününde görev sayısı	112	13	125	6
Yaşam hızlanma	Hız artışı / ortalama sürelerde azalma				
	Çalışma temposu	84	22	106	24
	Son teslim zaman baskısı	76	19	95	17
	İş başı konuşma/görüşme süresi	123	9	132	9
	Mola süresi	65	23	88	16

Katılımcılara esnek ve uzaktan dijital yöntemlerle çalışma modeline geçişle birlikte, normal çalışma hayatına göre hızlanma meydana gelip gelmediğine ilişkin sorular sorulmuştur. Araştırma, sosyal hızlanmanın üç boyutlu yapısını yer yer desteklemiş ve çalışılan yerin hızlanmayı farklılaştırdığını, ofisten eve hızlanmanın gerçekleştiğini göstermiştir. Her iki çalışma alanında hızlanma meydana geldiği görülmektedir. *Gelen mail* sayıları hariç dijital yöntemlerin kullanımına ilişkin tüm sorularda banka çalışanları, öğretim elemanlarına göre daha fazla baskıyla daha çok hızlanmıştır. Kural ve yönergelerdeki değişimler *hızlı görev*, *çoklu görev*, *esneklik* ve *fazla mesai süresi* baskılarını arttırmaktadır. Modern teknolojik ve sosyal değişimle gelen hızlanmanın, yalnızca istikrarlı kurallar, beklentiler ufku içinde ve arka plan koşullarını yaratan istikrarlı kurumlar temelinde mümkün olduğu savunulmaktadır (Zantvoort, 2016, p.12). Nitekim, klasik modernitede bürokrasiyle ortaya çıkan geniş kapsamlı sosyal hızlanmanın (Vostal, 2017), esnek çalışma modeliyle fren vazifesi görmesi beklenirken, işi kaybetme kaygısı ve korkusu (Çakır, 2017) bireylerde baskıyı, hızlanmayı arttırmaktadır.

Tablo 3. Sosyal değişimin hızlanmasında miktar ve hız artışı/talepleri

		Derinlemesine Görüşmeler			Odak Grup Görüşmesi (f)
		Bankacılar (f)	Eğitimciler (f)	Toplam (f)	
Sosyal değişimin hızlanması	Miktar / sonuçta artış				
	Farklı görev	23	45	68	22
	Gerekli ek beceri	71	89	160	34
	Katıldığı ek eğitim, kurs süresi	3	52	55	11
	Gerekli uzmanlık derecesi	-	2	2	-
	Esneklik talebi (fazla mesai)	76	48	124	65
	Hız artışı / ortalama sürelerde azalma				
	Kuralların/yönergelerin değişimi	33	15	48	18
	Personel değişimi	2	-	2	-
	Yeni çalışanların eğitilme süresi	4	3	8	2
Hızlı karar verme (Yetersiz planlama güvenilirliğiyle karar verme gereksinimi)	168	14	182	73	

Değişen iş modeliyle, dijitalleşmenin sosyal hızlanmada *belirsiz* olduğu nokta *donanım* ve *yazılım/programlarının* değiştirilme sıklıklarında ortaya çıkmıştır. *Yeni çalışanların eğitime alınarak* istihdam edilmesi, *personel görev ve bölge değişimleri*, *ek eğitim*, *kurslarla* gerekli uzmanlık ve becerilerin sağlanmasıyla, yenilenmenin teknolojik ve sosyal değişimde hızlanmayı artırması beklenmektedir. Gerekli ek beceri ve eğitimler, çoğunlukla öğretim elemanlarının iş alanında gerçekleşmiştir. Benzer şekilde, banka çalışanlarının sosyal değişiminde de ek becerilerin miktar olarak artışının etkili olduğu, ancak kurallar ve genelgeler nedeniyle hızlı karar verme sürecinin burada daha baskın olduğu görülmektedir. Yenilikçi ve deneyimli bir fayda için *gerekli ek becerilerle* hızlanmanın her iki çalışma alanında da yüksekliğine karşın, teknolojik yenilenme açısından *program/yazılım değişiminin* çoğunlukla eğitim alanında gerçekleştiği görülmektedir. Öğretim elemanlarının dersleri online verme zorunluluğunun ortaya çıkması, haftalık derslerin yenilenmesi *yeni programlarla bilgilerde güncelleme* sürecini de hızlandırmıştır. Banka sektöründe ise, eski yazılım ve donanımlarla işler devam ettirilmiştir. Yeni donanım kullanımı ve değiştirilme sıklığı her iki alanda da düşüktür.

Tablo 4. Teknolojik hızlanmada miktar ve hız artışı/talepleri

	Derinlemesine Görüşmeler			Odak Grup Görüşmesi (f)
	Bankacılar (f)	Eğitimciler (f)	Toplam (f)	
Miktar / sonuçta artış				
Alınan bilgi miktarı/çıktılar	22	13	35	5
Günlük e-mail sayısı	13	25	38	15
Gerekli belge miktarı	17	7	24	15
Günlük görüntülü görüşme sayısı	12	24	36	4
İnternette geçirilen süre/saat	67	54	121	68
Hız artışı / ortalama sürelerde azalma				
E-maillere yanıt verilme ve hızı	18	12	30	13
Hızlı görev değişimi	27	8	35	2
Donanım (Bilgisayar, telefon vb) değiştirilme sıklığı	3	2	5	3
Yeni program/yazılım kullanımı	2	123	125	52
Bilgi(ler)de güncellenme	12	86	98	9

Hızlı görev değişimlerinin yanı sıra, aynı anda uğraşılan *çoklu görevler* ve işin bitirilmesine yönelik baskılar bankacılık alanında çalışanların yaşam temposunda önemli oranda hızlanma meydana getirmiştir. Dijital dönüşüme bağlı yenilikler ise eğitim alanında çalışanların teknoloji ve sosyal değişim hızlanmalarına bağlı biçimde yaşam tempolarında da hızlanmayı artırmıştır. Bankacılar, esnek çalışma modelinde *çoklu görev*, *hızlı görev değişimi* ve *hızlı karar alma* sürecine bağlı olarak mesai saatlerinin dışında (çalışma sürelerinde) da daha fazla yaşam tempolarında hızlanma meydana gelmiştir. Çalışma temposundaki bu hızlanma, yukarıda da belirtildiği üzere yönetimin *son teslim zamanı baskısından* kaynaklanmıştır. Bu nedenle, her iki iş alanındaki esneklik talepleri, iş başı görüşme, farklı ve çoklu görev sayıları kuralların yönergelerin değişimiyle ilişkilendirilmiştir. Dolayısıyla, esneklik talepleri *hızlı karar verme sürecini* de etkilemiştir. Dijital medya, internet, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki artışa bağlı olarak meydana gelen bu dolaylı sonuçta, çalışanların üretmesi (örneğin dokümantasyon için) ve alması gereken (örneğin genelgeler, e-postalar) artan bilgi miktarıdır (Harnois & Gabriel, 2000). Ayrıca, bilgi iletiminin hızı arttığından (Abgar, 1998), çalışanlardan bilgiyi daha hızlı cevaplayıp iletmeleri istenmektedir.

İnternette geçirilen süre başta olmak üzere, teknolojik alanda hızlanma mail alma/maillere yanıt verme, bilgi alma/bilgi güncellenmesi ve dijital ortamda hızlı görev değişimleri süreçlerinde artışlarla hızlanmanın ortaya çıktığı görülmektedir. Teknolojik, sosyal değişim ve yaşam temposundaki hızlanma taleplerinin Covid-19 sürecinde dijital imkanlarla etkilendiği görülmektedir. Yaşam alanı yakınlığıyla esnek çalışma biçimi, aynı iş ortamından uzaklaşan farklı yerlerde çalışmaya başlayan bireylerin psikolojik, kültürel, ekonomik ve politik hızlanmalarına da etkide bulunmuştur. Genelge, kural ve baskılarla çoklu görev, fazla iş ve mesaiye rağmen, ekonomik bağlamda ters bir ilişkinin

ortaya çıktığı görülmektedir. En önemli talep olan *ücret/maaş artışı* ve *hane gelirinde* herhangi bir değişim meydana gelmemiştir. Özellikle *genel harcamalarda* meydana gelen artışa bağlı olarak ekonomik farkındalık da artmıştır. Sınırlı olmakla birlikte teknolojik harcamalarda da değişim meydana gelmiştir.

Tablo 5. Ekonomik hızlanma açısından miktar ve hız artışı/talepleri

		Derinlemesine Görüşmeler			Odak Grup Görüşmesi (f)
		Bankacılar (f)	Eğitimciler (f)	Toplam (f)	
Ekonomik hızlanma	Miktar / sonuçta artış				
	Ücret / maaş artışı	2	-	2	-
	Genel harcama artışı	67	58	125	15
	İş dışı teknolojik harcama	15	21	36	14
	Hane gelirinde değişim	1	2	3	1
	Hız artışı / ortalama sürelerde azalma				
Ekonomi yönetim bilgisi	2	2	4	-	
Ekonomi farkındalığı	32	35	67	15	

Toplumun hareket ve durağanlık karşıtlığı, klasik sosyolojik teoride önemli bir tartışma alanı bulmuştur. Sürekli hızlanmayla karakterize olan modern toplumun değişimine ilerleyen dönemlerde sanat, eğitim, demografi, kültür ve psikoloji gibi faktörlerin dahil edildiği görülmektedir. Marx (1996)'ın tüm diğer yapıları dayandırdığı ekonomi temelli çelişkili argümanına karşı, kültürel, politik ve psikolojik hız, hareketlilik ve hızlanmanın da modern teoride uzun bir geleneği oluşmaya başlamıştır (Virilio, 1986; Noys, 2014). Modern ekonomi temelli inatçılığın politik ve finansal krizlerle “katı olan herşeyin buharlaşması”yla (Berman, 2004) eleştirel düşünce tarihi içinde politik ve kültürel gerçeklikle, psikokültürel talep ve hareketlerde artışlar meydana gelmeye başlamıştır.

Tablo 6. Politik hızlanma açısından miktar ve hız artışı/talepleri

		Derinlemesine Görüşmeler			Odak Grup Görüşmesi (f)
		Bankacılar (f)	Eğitimciler (f)	Toplam (f)	
Politik hızlanma	Miktar / sonuçta artış				
	Politik duyarsızlaşma	35	27	62	18
	Yönetimsel kontrol	72	43	115	33
	Hız artışı / ortalama sürelerde azalma				
	Yönetim baskısıyla iş artışı	87	22	109	67
Zafiyet	5	34	39	12	

Modern sonrası dönemde enformasyon düzeyindeki artışlar çalışma hayatındaki dönüşümü ve esnekliğini, ilerleyen süreçte de dijital kullanımların artışı bireysel politik ve psikokültürel fenomenlerin ortaya çıkışını hızlandırmıştır. Evden, uzaktan dijital imkanlarla özellikle hizmet sektöründe esnek üretime bağlı mikro ölçekli duyarsızlaşmalar yaygınlaşmıştır. Postmodern dönemde patron-işçi, işveren-çalışan ilişkilerindeki yüz yüze ilişkinin dönüşümü, esnek çalışma modelinde dijital imkanlarla iyice şeffaflaşmıştır. Ancak dijital kontrol imkanları “yönetimsel kontrol” baskısını kurullarla dayatarak çalışma hayatında *zafiyete* yer olmadığını göstermeye çalışsa da eğitim sektöründe *ödev yükleme*, *senkron ders işleme* ve *sınav yapma* gibi uygulamalarda yer yer zafiyet meydana geldiği görülmektedir. Bankacılık sektöründeki uzaktan *yönetimsel baskı* daha etkili bir şekilde *iş artışına* yol açmakta ve zafiyeti sınırlamaktadır.

Tablo 7. Psikokültürel hızlanma açısından miktar ve hız artışı/talepleri

	Derinlemesine Görüşmeler			Odak Grup Görüşmesi (f)
	Bankacılar (f)	Eğitimciler (f)	Toplam (f)	
Miktar / sonuçta artış				
Haberleşme isteği	27	28	55	77
Ziyaret ihtiyacı	29	27	56	51
Kaygı ve stres	19	22	41	21
Hız artışı / ortalama sürelerde azalma				
Alan dışı çalışma ve uğraş	2	13	15	7

Baskı ve zafiyet uyumsuzluğu nedeniyle, ilk bakışta atalet/yavaşlamanın ortaya çıkabileceği düşünülür. Modern toplumda, tarihin ve ideolojilerin sonu şeklinde (Bell, 2013; Fukuyama, 2011) beliren sosyal atalet, teknolojinin hızlandırıcı mantığı aşırı uçlara yöneldiğinde de tüm değişimler “sanal” ve “gerçek” değişim ilişkisinde (Baudrillard, 1992 & 1994) Virilio (1986)’nun “polar atalet” dediği fenomene dönüşür. Ancak, esnek çalışma modelinde yalnızca sosyal veya politik hızlanma boyutlarıyla hızlanma gerçekleşmez. Ele alınan esnek çalışma modelinde de ortaya çıktığı üzere, altı boyutlu bir hızlanma gerçekleşmiştir. Virilio (1986)’nun “polar atalet” şeklinde tanımladığı süreç yalıtılmış, sürekli kapalı, uzaktan çalışma modelinde kaygı ve stresin artmasıyla ortaya çıkmaktadır. Covid-19 sürecinde, iş sürecinde ve iş haricinde haberleşme, sevdiklerini, arkadaşlarını ziyaret etme ihtiyacının artması sosyal hızlanma açısından karşıt bir durum ortaya çıkarmaktadır. Kaygı ve stres, haberleşme ile ziyaret ihtiyacı neticesinde ortaya çıkan psikokültürel çalışma ataleti, alan dışı işlerle uğraşan öğretim elemanları esas çalışmalarında da hızlanmaya başlamışlardır. İşi zamanında bitirme baskısı, işi kaybetme korkusu/kaygısı ve yönetsel baskı ters ilişkiyle psikokültürel hızlanmayı sağlayan diğer etkenlerdendir.

Şekil 1. Esnek çalışma modelinde hızlanmayı etkileyen temel sebepler: Evden işe katılım ve boyutlar arasında ilişki

Tablo 2, tablo 3 ve tablo 4'e bakıldığında; donanım ve personel değişimindeki yetersiz artışa rağmen üç boyutlu (teknolojik, sosyal değişim ve yaşam temposu) hızlanmada güçlendirilmiş uyum görünmektedir. Ancak, hızlanma ya da yavaşlamada yalnızca Rosa (2013)'ın teorik üç boyutlu yaklaşım çerçevesi geçerli değildir. Üç boyutlu bir yaklaşımla sosyal hızlanmanın yükü ve genel değişimini açıklamanın zayıf kaldığı görülmektedir. Nitekim ekonomik, politik ve psikokültürel sebeplerle; kurallar, iş kaygısı, stres, gelir ve harcama dengesi, otorite baskısı gibi nedenler de hızlanmanın diğer sebepleri olarak ortaya çıkmıştır. Toplumsal değişimin hızlandırılmasıyla ilgili, temel öğeler ağırlıklı olarak bireysel gelişim (örneğin teknik bilgi ve yumuşak beceriler gibi) ve günlük yaşamdaki değişikliklerle (yetersiz planlama güvenirliliğiyle karar verme gereksinimi/zorunluluğu) ilgili konuları içermektedir. Araştırma kapsamında incelenen her iki çalışma alanında da *kurallar, artan çalışma temposu ve son teslim baskısı* hızlanmanın temel sebepleridir. Bu etkiler farklı boyutlarda hızlanmayı arttırmıştır.

SONUÇ

Sosyal bilimler alanında gerçek hayatta karşımıza çıkabilecek durumlar arasındaki ilişkilerin derinlikli analizi anlaşılır halde sunulmaya çalışılır. Dolayısıyla, toplumsal alanda ilişkisiz görünen faktörlerde mümkün ilişkileri arar, bulma, çıkarma işleme gibi farklı yöntemlere de ihtiyaç duyar (Yaşlıoğlu, 2017, s.78). Dolayısıyla önceden geçerli yapıların değişim hızının, öngörülebilir zaman dönemlerindeki daralma ile birlikte açıklanması gerekmektedir. Daralan durumda kişinin göreceli olarak sabit yaşam koşullarının bekleyebileceği zaman dilimleri azalır. Sonuç olarak, yalnızca üç faktörlü geçmiş deneyimlere dayalı bir analizle *hızlı karar vermede* güvenilir bir temel oluşturulamaz. Günlük ve çalışma hayatında, işgücü piyasasında sosyal değişim, teknolojik, ekonomik hızlanma kadar, psikokültürel süreçler de insanları kendi bireysel biyografilerini aktif olarak şekillendirmeye zorlayan değişikliklerle yaşam temposunu hızlandırmaktadır (Beck, 2017). Daralan ya da genişleyen süreçlerde insanlar bilgi, beceri, yaşam boyu öğrenme, esneklik miktarlarıyla hızlanmaktadır. Bu durum, organizasyonlar içinde kurallar ve kılavuz ilkeler, yani artan organizasyonel değişim süreçlerinin neticesidir. Artan hız, eylem ve deneyimlerin sıkıştırılması nedeniyle, zaman birimi başına eylem ve deneyim sayısında da artışlar meydana gelmektedir. İş faaliyetleri arasındaki molalar ve kesinti süreleri azalır ve *çoklu görevler* nedeniyle farklı birimler artık zaman birimleri içinde çakışır. Çıktılarını arttırmaya zorlanan çalışanlar, bir iş günü boyunca miktar açısından artışla daha fazla görev (örneğin; daha fazla idari işlem yaparlar ya da müşteri dosyası oluştururlar) yaparlar. Dahası, daha yüksek bir hızda (tempoda artış) çalışmak zorundayken, mola süresi azalmaya başlar. Toplumsal hayattaki her fenomen veya olayın yalnızca yukarıda tarif edilen Rosa (2013)'ın üç boyutu ya da araştırmada ortaya çıkan altı boyutla sınırlandırılması mümkün değildir. Ortaya çıktığı dönemin şartları fenomen ve olayların farklı bileşenlerin de etkisiyle hızlanabilmesi mümkündür. Dolayısıyla, araştırmada elde edilen veriler sonuçta değerlendirildiğinde üçlü boyuttan ziyade daha fazla boyutla hızlanmanın gerçekleştiği görülür. Farklı ilişki ve etkileşimler; i) miktar (çıktı) artışı, ii) ortalama zamanlarda bir azalma olarak da tarif edilebilecek bir hız artışı ve iii) değişim oranlarında bir artış hızlanmaya ya da tersine yavaşlamaya neden olabilir. Dolayısıyla, esnek çalışma modelinde ve iş hayatında dijital sosyal hızlanma için üç öneri beklenebilir:

1. Hızlanma, çalışma hayatındaki çeşitli taleplerle (tek yönlü işveren talebi/baskısı, çalışan/işveren talebi ya da dış etkenlerle oluşan istekler) ilgilidir.
2. Çalışmayla ilgili taleplerin her biri farklı boyutların etkileşimiyle ilgilidir. Sınırlı sayıda bileşen veya boyutun hızlanmaya neden olduğu, diğer bileşenlerin etkisinin olmadığını söylemek yanlış olur.
3. Hızlanmayla ilgili her talep, miktar veya tempodaki artış, yeni bir değişim olarak tanımlanabilir.

Her ilişkinin muhakkak hızlanmaya yol açtığını da iddia edemeyiz. Nitekim, araştırma kapsamında incelenen her iki sektördeki çalışanlarda, iş ve kariyer planlarında yeterli bir hızlanma ortaya çıkmamıştır. Banka çalışanları teknolojik hızlanmayı daha zayıf bir şekilde algılamışlardır. Gerekli ek beceri ve kurs/egitim talepleriyle sosyal değişimlerinin hızlanmasıyla eğitim sektöründe bulunanlar

teknolojik hızlanmayı (program/yazılım değişimi, bilgi güncelleme) hızlanmasını daha çok gerçekleştirmişlerdir. Banka yazılımsal sistemi bireysel güncellenmeye izin vermemekte, merkezi bir kontrole sahiptir. Aynı şekilde, üniversite uzaktan eğitim sistemi merkezi kontrole sahip olsa da bireysel yüklemeler ve kontrole de imkan vermektedir. Bu sayede öğretim elemanları bilgilerin güncellenmesi açısından daha fazla hızlanmaktadır.

Bankacıların müşteri ilişkileri nedeniyle; internet kullanım sürelerinin uzaması, hızlı dijital görev değişimleri ile gerekli belge miktarları artmış ve iletişim kanallarını daha canlı tutmalarıyla (Chroust, 2005) bu gruptaki teknolojik hızlanmanın en önemli sebepleri olarak görülebilir. Teknolojik hızlanmanın, eğitim sektöründekilerin ödev yüklemeleri, çalışma programlarını düzenlemesi, araştırmalar için gerekli kaynakları sorgulamasıyla artmaktadır. Bankacılar için ise yalnızca ödeme makbuzları için bile ana itici güçtür ve çok önemlidir. Ancak değişikliklerin diğer grup için önemli olmadığı anlamına gelmemeli, her iki grupta da insanların kendi kariyerlerini geliştirmek ve çalışmalarını sağlıklı sürdürmek için hızlanma algıları artmıştır. Yine her iki grupta da ekonomik ve psikokültürel hızlanmalar yakın durumdayken, bankacılar da yönetim baskısı ve kontrol sebebiyle politik hızlanma daha fazla gerçekleşmiştir. Bunun bir nedeni de ekonomi nedeniyle yakın zamanda bankacılığın iç ilişkiler ve bankalar arası süreçlerine odaklanan yeniden yapılanma, kontrol ve düzenlemeleridir. Bu durum da çalışma temposunun hızlanmasına ve çalışanların daha az zamana sahip olmasına neden olmuştur. Her ne kadar çalışma esnasında daha fazla mesai yaptıklarını algılamasalar da banka çalışanlarının çoklu görev, birden fazla iş ve hızlı karar verme süreçlerine rağmen, düşük ücret ve yetersiz doygunluk sebebiyle psikokültürel atalet yaşamalarının daha olası olduğu söylenebilir. Bunun önüne geçmek için esnek çalışma modeliyle mesai ve ücret kavramında paralel talep/artışa gidilmesi gerekmektedir. Esnek çalışma modelinde yaşam tempolarında meydana gelen hızlanma karşılaştırıldığında bankacıların *fazla mesai, gün içinde çok iş bitirmesi, iş görüşmeleri* ve diğer koşullardaki artışlar baskının sonucu olarak görüldüğünden, psikokültürel farklılıkların ortaya çıkması da olasıdır. Makro düzeyde çalışma alanı açısından pozitif bir ilerleme söz konusu olsa da mikro düzeyde ise çalışanlar açısından negatif bir ilerleme durumu görülmüştür. Bu durumda, her boyutta hızlanmanın muhakkak ilerlemeye yol açtığı savının yanlışlığı, araştırma örneğimizle de test edilmiştir.

KAYNAKLAR

- Abgar, M. (1998). The alternative workplace: changing where and how people work. *Harvard Business Review*, 76(3), pp.121-136.
- Adams, H. (2013). *The education of Henry Adams*. 28 Şubat 2020 tarihinde <https://www.gutenberg.org/files/2044/2044-h/2044-h.htm> adresinden indirilmiştir.
- Aron, R. (2007). *Sosyolojik düşüncenin evreleri*. (K. Alemdar, Çev.), İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Baudrillard, J. (1994). *The illusion of the end*. Stanford: Stanford University Press.
- Baudrillard, J. (2008). Pataphysics of the year 2000. In S. Redhead (Ed.), *The Jean Baudrillard Reader*, pp. 122-131, Edinburgh University Press.
- Bell, D. (2013). *İdeolojinin sonu*. (V. Hacıoğlu, Çev.), Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Benjamin, W. (2003). *The study begins with some reflections on the influence of Les Fleurs du mal*. Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press.
- Berman, M. (2004). *Katı olan herşey buharlaşıyor*. (Ü. Altuğ & B. Peker, Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Chroust, G. (2005). The Impact of Information and Communication Technology on Society's Paradigms. 13th Interdisciplinary Information Management Talks, September 2005, Linz: Verlag Trauner.
- Çakır, Ö. (2017). İşini kaybetme kaygısı: iş güvencesizliği, *Çalışma ve Toplum*, Vol:1, pp.117-140.
- De Cooman, R., et al. (2009). Development and validation of the work effort scale. *European Journal of Psychological Assessment*, 25(7), pp. 266-273, DOI: 10.1027/1015-5759.25.4.266
- Drucker, P. F. (1993). *Post-capitalist society*. Oxford: Butterworth-Heinemann.
- Engels, F. & Marx, K. (2014). *Serbest ticaret sorunu üzerine*. (Ö. Kulak, Çev.), İstanbul: NotaBene Yayınları.

- Ferragina, F. (2010). Social capital and equality: Tocqueville's legacy-rethinking social capital in relation with income inequalities. *The Tocqueville Society / University of Toronto Press*, 31 (1), pp.73-98.
- Fukuyama, F. (2011). *Tarihin sonu son insan*. (Z. Dicleli, Çev.), İstanbul: Profil Yayıncılık.
- Giddens, A. (1994). *Modernliğin sonuçları*. (E. Kuşdil, Çev.), Ankara: Ayrıntı Yayınları.
- Gleick, J. (2000). *Faster: the acceleration of just about everything*. Vintage Publishing.
- Harnois, G. & Gabriel, P. (2000). *Mental health and work: impact, issues and good practices*. Geneva: World Health Organization.
- Heale, R. & Twycross, A. (2015). Validity and reliability in quantitative research. *Evidence-Based Nursing*, 18(3), pp. 66-67.
- Hsu, E. L. & Elliott, A. (2014). Social acceleration theory and the self. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 45(4), pp. 397-418, DOI: 10.1111/jtsb.12072
- Kitzinger, J., & Barbour, R. (1999). *Developing focus group research: politics, theory and practice*. Sage Publication.
- Koopmans, L., et al. (2013). Development of an individual work performance questionnaire. *International Journal of Productivity and Performance Management*, 62(1), pp. 6-28, DOI: 10.1108/17410401311285273
- Kunisch, S., et al. (2017). Time in strategic change research. *Academy of Management Annals*, 11(2), pp. 1005-1064, <https://doi.org/10.5465/annals.2015.0133>
- Marx, K. (2018). *Grundrisse: ekonomi politiğin eleştirisi içi ön çalışma*. (S. Nişanyan, Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Marx, K. (1996). *Seçme mektuplar*. İstanbul: Evrensel Basım Yayım.
- McClelland, J. S. (2005). *A history of western political thought*. New York: Routledge Publication.
- Nisbet, R. & Bottomore, T. (Eds.) (2014). *Sosyolojik çözümlemenin tarihi*. (M. Tuncay, Çev.), İstanbul: Kırmızı Yayınları
- Noys, B. (2014). *Malign velocities: accelerationism and Capitalism*. Winchester, Hants: Zero Books.
- Rosa, H. (2003). Social acceleration: ethical and political consequences of a desynchronized high-speed society. *Constellations Journal*, 10(1), pp. 3-33.
- Rosa, H. (2010). *Alienation and acceleration: towards a critical theory of late-modern temporality*. Denmark: Aarhus University Press.
- Rosa, H. (2013). *Social acceleration: a new theory of modernity*. (J. Trejo-Mathys, Trans.), New York: Columbia University Press.
- Saad-Filho, A. (2002). *The value of Marx: political economy for contemporary capitalism*. New York: Routledge Publication.
- Scheerman, W. E. (2004). *Liberal democracy and the social acceleration of time*. Baltimore: The John Hopkins University Press.
- Simmel, G. (1990). *The philosophy of Money* (2nd Ed.). New York: Routledge Publication.
- Tocqueville, A. (2016). *Amerika'da demokrasi*. (Ö. Doğan, Çev.), Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Tomlinson, J. (2012). *The culture of speed: the coming of immediacy*, Sage Publication.
- Ulrich B. (2014). *Risk toplumu: başka bir modernliğe doğru*. (B.Doğan, Çev.), Ankara: İthaki Yayınları.
- Virilio, P. (1986). *Speed and Politics: An Essay on Dromology* (2nd Ed.), New York: Semiotext(e).
- Vostal, F. (2017). *Slowing down modernity: a critique time and society*, DOI: <https://doi.org/10.1177/0961463X17702163>, SAGE Publications.
- Yaşlıoğlu, M. M. (2017). Sosyal bilimlerde faktör analizi geçerlilik: keşfedici ve doğrulayıcı faktör analizlerinin kullanılması. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 46 (Özel Sayı), s. 74-85.
- Zantvoort, B. (2017). Political inertia and social acceleration. *Philosophy & Social Criticism*, 43(7), 707-723.

ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

“Covid 19 pandemisi nedeniyle meydana gelen dijital sosyal hızlanma” konulu araştırmanın görüşmeleri için 10532 sayılı yazıyla 28.06.2020 tarihinde araştırma iznine başvurulmuştur. 13/07/2020 tarih ve E.11592 sayılı yazıyla 2020/3-14 kararla Batman Üniversitesi Etik Kurul Birimi’nden izin alınmıştır.

Extended Abstract

Modern societies are characterized by forms of acceleration that affect social processes. Social acceleration affects social life (cultural changes, politics, market economies and market relations, technological progress, etc.) at the macro level and individual lives at the micro level. Social acceleration that occurs with mechanisms all over the social sphere can generally be defined as volume increase per unit time (Rosa, 2013), change, progression, differentiation, separation. The sociality of speed has found a place in sociology in the form of discussions about the need to establish better and appropriate order, maintain, change desired, and progress without being chased into chaos (Hsu & Elliott, 2014). The rise of the sociality of speed as a sociological image; It can be based on the intellectual heritage of Friedrich Engels, Karl Marx (2018; 2014) and Alexis de Tocqueville (2016). In addition to Marx, Emile Durkheim, Max Weber, and Georg Simmel also contributed to this heritage. They used the concept of speed with analysis based on differentiation, rationalization, individualization and instrumental domestication of nature in their intellectual fields (Rosa, 2013; Nisbet & Bottomore, 2014; Aron, 2007). However, the theories of acceleration are indirect contributions, from Henry Adams (2013) 's conceptualization as the "universal acceleration law" and the post-speculative and non-methodical postulation of uniformed scientists in the hustle and bustle of the modern world. Likewise, within the systematic modernity or modernization theories, Paul Virilio (1986)'s "dromological approach" to history is another study on acceleration as a notable exception. However, like Adams' distant proof, Virilio's thoughts are unfortunately lacking in theoretical background. Therefore, consistent discussions about speed and time are missing even in the late 1980s. If the staticness of societies evolves into a dynamic process, it is possible to talk about different forms of modernity. If social acceleration is slower than necessary, the development of modernity may be broken. When social acceleration and deceleration phenomena are not taken into account, the end of history (Fukuyama, 2011), end of ideologies (Bell, 2013), inertia, futility will be mentioned. Social life may come to a standstill, as is the effect of Covid-19 outbreak spread. Acceleration (Rosa, 2010), defined as the main feature of late modern capitalist societies, includes changes in time use, accelerated production processes (Kunisch et al., 2017), a sense of time pressure, and various phenomena related to more ways of slowing down in daily life. Acceleration has become evident with technological, social change and other daily life processes (Rosa, 2013). In the study, the theoretical and conceptual discussion of acceleration was supported by empirical data. The main purpose of the qualitatively designed research is to compare the digital social acceleration change of the business areas that switched to flexible working model in the Covid-19 epidemic process. In addition, it is aimed to test the social acceleration discussed in the theoretical framework with empirical data. Two business areas within the modern social life and economic system are taken as examples for the acceleration in business and working life. Generally; Bank employees and those working in the field of education were included in the research in order to detect the countless changes triggered by i) economic pressure, presentation of the necessary procedures, ii) differentiation in research and teaching styles and digitization and acceleration transformations. Based on general recommendations (Kitzinger & Barbour, 1999), focus groups were interviewed primarily with two groups of employees to ensure that theoretical assessments cover the actual demands of working life, discuss and investigate possible demands related to acceleration. Interviews were made with people in the two business areas that switched to digital business because of the Covid-19 outbreak. Study data; based on in-depth interviews and 1 focus group interview with 32 employees from two business areas. The interviews were held in June after the transition to the new normal life. The study data are based on the theory embedded in qualitative research patterns. Study data is based on grounded theory. The relationship between digital transformation and acceleration in Covid-19 process is given by frequency (f) values. Research data was compiled with Maxqda qualitative analysis program and figures were visualized with Microsoft Visio. Looking at Table 2, Table 3 and Table 4; despite the insufficient

increase in equipment and personnel changes, there is an enhanced harmony in three-dimensional (technological, social change and life pace) acceleration. However, not only Rosa (2013) 's theoretical three-dimensional approach framework is valid in acceleration or deceleration. With a three-dimensional approach, it seems that explaining the burden and general change of social acceleration is weak. As a matter of fact, for economic, political and psychocultural reasons; rules, job anxiety, stress, balance of income and expenditure, and pressure from authority emerged as other causes of acceleration. The main elements related to the acceleration of social change mainly include subjects related to individual development (such as technical knowledge and soft skills) and changes in daily life (need / decision making with insufficient planning reliability). Rules, increasing work tempo and final delivery pressure are the main reasons for acceleration in both study areas. These effects also increased acceleration in different dimensions. Therefore, we cannot claim that any relationship definitely leads to acceleration.

